

УДК 338.43:339.9(477:4)

DOI: <https://doi.org/10.37332/2309-1533.2025.1.20>

JEL Classification: Q18, Q01, O33

Волощук К.Б.,
*д-р екон. наук, професор, професор кафедри економіки,
підприємництва, торгівлі та біржової діяльності,*
Волощук В.Р.,
*д-р екон. наук, доцент, асистент кафедри менеджменту,
публічного управління та адміністрування,
Заклад вищої освіти «Подільський державний університет»,
м. Кам'янець-Подільський*

РОЗВИТОК ЕКОСИСТЕМИ АГРАРНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УМОВАХ ВІЙНИ ТА В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Voloshchuk K.B.,
*dr.sc.(econ.), prof., professor at the department
of economy, entrepreneurship, trade and exchange activities,*
Voloshchuk V.R.,
*dr.sc.(econ.), assoc. prof., assistant at the department
of finance, banking, insurance and electronic payment systems,
HEI "Podillia State University", Kamianets-Podilskyi*

DEVELOPMENT OF THE AGRICULTURAL ENTREPRENEURSHIP ECOSYSTEM IN THE CONDITIONS OF WAR AND EUROPEAN INTEGRATION

Постановка проблеми. Потенціал для пошуку трансформаційних рішень глобальних викликів полягає у зростаючій здатності до глибокотехнологічних інновацій, що виникають у динамічному пулі інноваційних стартапів у ЄС та Україні. Вирішення нагальних викликів комплексним та відповідальним чином вимагає розвитку та розширення взаємопов'язаних, інклюзивних та ефективних інноваційних екосистем, які сприяють масштабуванню бізнесу та сталим інноваціям.

Вкрай важливим в українському контексті в умовах війни та євроінтеграції, щоб науковці та новатори активно взаємодіяли зі світовою науковою спільнотою для сприяння поширенню знань та впровадженню передових технологій виробництва і переробки продукції, сучасних організаційних та управлінських практик в агробізнесі, надання консультаційної підтримки сільськогосподарським малим, середнім та мікропідприємствам і підприємству, комерціалізації результатів наукових досліджень.

У цьому відношенні вивчення моделей екосистеми аграрного підприємництва, особливо в умовах війни та в рамках післявоєнного економічного відновлення, має досить вагоме значення в рамках ширшого процесу європейської інтеграції України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В останні роки успішні стратегії розвитку національних економічних систем провідних країн базуються на лідерстві у дослідженнях і розробках, генеруванні нових знань, розвитку високотехнологічних галузей промисловості та масштабному виробництві інноваційних товарів. Зміцнення інноваційного потенціалу слугує не лише рушійною силою динамічного економічного зростання та національного прогресу, але й критичним фактором забезпечення державної безпеки, підтримки суверенітету та підвищення глобальної конкурентоспроможності в сучасному міжнародному середовищі [1].

Оновлені ролі досліджень та інновацій мають бути інклюзивними, забезпечуючи активну участь усіх зацікавлених сторін та громадян, які прагнуть долучитися до даного процесу, тим самим підвищуючи його ефективність та рівність. Як наголошується у Повідомленні Європейської Комісії «Новий порядок денний інновацій», однією з головних перешкод на шляху до успіху є обмежена інтеграція європейських дослідників у мережі співпраці, що охоплюють університети, стартапи, великі підприємства та венчурних капіталістів – мережі, які відіграють важливу роль в ефективній комерціалізації інновацій, особливо у високотехнологічних галузях [2].

Враховуючи сутність та мету публікації, встановлено, що значний внесок у дослідження інновацій тлумаченню і розвитку екосистем підприємництва зробили такі вчені: Й. Шумпетер, П. Друкер, Б. Лундвалл, Р. Нельсон, К. Фрімен, Ю. Лупенко, В. Месель-Веселяк,

Л. Федулова, Н. Ситник, І. Вініченко, К. Волощук, В. Волощук, О. Садовник, Н. Якушева, Л. Оліх та інші. Значну увагу організаційно-правовим формам агробізнесу і підприємництва приділяють такі науковці: М. Малік, П. Саблук, О. Шпикуляк, В. Андрійчук, М. Ільчук, В. Збарський, О. Лайко, О. Скидан, Л. Збурана, П. Музика, Ю. Волощук, А. Кісельов, Г. Корнієнко та інші; А. Брамвелл, Л. Марценюк, К. Сейбл та інші.

Однією з найбільш активно обговорюваних моделей розвитку інноваційного підприємництва є створення бізнес-екосистеми [3]. Вважається, що такі екосистеми представляють собою більше, ніж просто сукупність учасників – вони утворюють інтелектуальне середовище, яке сприяє динамічній взаємодії, обміну знаннями та спільним інноваціям між різними учасниками [4].

У контексті майбутньої нової промислової революції прогнозується, що бізнес-екосистеми стануть домінуючою організаційною моделлю, інтегруючи передові технології, такі як штучний інтелект, аналітика великих даних та процеси цифрової трансформації [5]. Ці екосистеми характеризуються розподіленою структурою, в якій кожен учасник займає певну нішу та розвиває свої компетенції відповідно до стратегічних цілей, встановлених ініціаторами екосистеми, тим самим сприяючи створенню колективної цінності в усій мережі. Такий підхід підкреслює актуальність застосування моделей бізнес-екосистем для розвитку систем економічної безпеки в умовах воєнної економіки України. Крім того, екосистеми відповідають основоположним принципам глобальних програм сталого розвитку, що робить їх впровадження важливим у різних галузях промисловості, враховуючи сукупний вплив галузевої діяльності на навколишнє середовище. Стратегії сталого розвитку як на національному, так і на промисловому рівнях повинні залишатися адаптованими до змін зовнішніх та внутрішніх обставин, особливо в таких умовах, як воєнний стан, що діє в Україні [6].

Крім того, основну увагу варто приділити ефективному використанню людських талантів та можливостей, а також сприянню мережевому та інноваційному підприємству [7].

Зважаючи на незначну кількість наукових розробок та апробацій, вважаємо за необхідне при поведенні подальших досліджень враховувати внесені пропозиції та ключові тенденції науково-технічної та інноваційної політики, а також ініціативи побудови та обґрунтування розвитку екосистем аграрного підприємництва в умовах війни, післявоєнного відновлення та в контексті євроінтеграції.

Постановка завдання. Мета дослідження полягає в поглибленні наукових підходів до побудови екосистеми аграрного підприємництва, спрямованої на посилення потенціалу та забезпечення стійкості в умовах воєнної економіки та ефективного відновлення в контексті євроінтеграції.

Виклад основного матеріалу дослідження. Європейський Союз (ЄС) та світова спільнота зараз переживають значні та прискорені трансформації, особливо у сферах зміни клімату, цифровізації та геополітичних зрушень. Терміновість кліматичної кризи, тривалі періоди економічної стагнації і триваюча російська військова агресія проти України породили складні соціально-економічні виклики, які вимагають негайних та скоординованих відповідей. Ці нагальні проблеми стимулювали спільні зусилля дослідників, підприємців, представників промисловості, урядових та громадських установ, організацій громадянського суспільства та широкої громадськості для спільного розробки та впровадження інноваційних рішень, спрямованих на зміцнення стійкості та сприяння сталому глобальному екологічному розвитку. У відповідь на це робоча програма «Горизонт Європа» структурувала свою діяльність навколо двох основних напрямків: «Зв'язки» (CONNECT) та «Інновації» (INNOVSMES), кожен з яких розроблений для сприяння інтеграції та технологічному прогресу в різних секторах.

Діяльність у рамках осі CONNECT спрямована на сприяння взаємопов'язаним та інклюзивним інноваційним екосистемам по всьому Європейському Союзу. Використовуючи існуючі сильні сторони національних, регіональних та місцевих інноваційних екосистем, а також сприяючи активній участі всіх зацікавлених сторін і регіонів, ця вісь прагне посилити мережеву співпрацю для сталого економічного розвитку. Загальна мета полягає у визначенні та досягненні амбітних, спільних цілей, які сприяють добробуту суспільства, особливо в контексті зелених, цифрових та соціальних трансформацій. Вісь CONNECT підтримує флагманські ініціативи, спрямовані на прискорення та консолідацію інноваційних процесів по всьому ЄС, зменшення інноваційного розриву між регіонами, фінансування масштабування глибокотехнологічних ініціатив та сприяння глибокотехнологічним інноваціям шляхом використання експериментальних платформ та механізмів державних закупівель, як це викладено в Новому Європейському порядку денному інновацій.

Діяльність у рамках напрямку INNOVSMES спрямована на підтримку Європейського партнерства для інноваційних малих та середніх підприємств (МСП). Ця ініціатива розроблена для підвищення дослідницького та інноваційного (R&I) потенціалу та продуктивності інноваційних МСП, що дозволить їм успішно інтегруватися в глобальні ланцюги створення вартості та отримати доступ до нових ринків. Крім того, цей напрямок включає низку додаткових заходів, узгоджених з політичними та програмними цілями європейських інноваційних екосистем. Ці зусилля сприяють усім ключовим стратегічним орієнтаціям та сферам впливу, визначеним програмою «Горизонт Європа», а також сприяють інноваційній єдності по всьому ЄС шляхом підтримки інклюзивного та збалансованого розвитку, орієнтованого на інновації [8].

Розширення мереж шляхом забезпечення їх належною інфраструктурою та необхідними ресурсами є життєво важливим заходом для вбудовування досліджень та інновацій в основу економіки, як зазначено в Політичних настановах на наступний термін Європейської Комісії 2024–2029 років [9]. Ініціатива Європейських інноваційних екосистем (EIE) спрямована на розвиток більш взаємопов'язаних та ефективних інноваційних екосистем, які сприяють масштабуванню бізнесу, просувають інновації та заохочують співпрацю між новаторами на національному, регіональному та місцевому рівнях [10].

МСП є основою європейської економіки, складаючи 99,8 % усіх нефінансових бізнес-структур в ЄС та забезпечуючи приблизно дві третини загальної кількості робочих місць. Незважаючи на свою вирішальну роль, МСП стикаються зі суттєвими перешкодами для зростання, включаючи дефіцит кваліфікованої робочої сили, адміністративну складність, обмежений доступ до фінансування, недостатній інноваційний потенціал та труднощі з виходом на світові ринки. Посилена співпраця з міжнародними та європейськими партнерами могла б пом'якшити ці проблеми, однак можливості для міжнародної співпраці «знизу вгору» залишаються обмеженими. Підтримка інтернаціоналізації МСП часто обмежується внутрішньонаціональними партнерствами з різним рівнем інвестицій та погано скоординованими національними механізмами підтримки. Ці обмеження разом підривають стійкість та адаптивність європейської інноваційної екосистеми.

Пропозиція, подана в рамках цього напрямку, повинна зосереджуватися на чітко визначеній ніші, яка ще не охоплена існуючими ініціативами ЄС, національними чи регіональними ініціативами, спрямованими на підтримку інноваційних малих та середніх підприємств по всій Європі. Проект повинен передбачати співпрацю між європейськими та/або міжнародними партнерами, причому принаймні одне інноваційне МСП виступатиме координатором проекту. Очікується, що заплановані заходи сприятимуть підвищенню потенціалу та продуктивності цих МСП у сфері досліджень та інновацій, що дозволить їм успішно інтегруватися в глобальні ланцюги створення вартості та отримати доступ до нових ринків. Це буде досягнуто шляхом підтримки розробки інноваційних продуктів, процесів та послуг через ринково-орієнтоване, транскордонне співробітництво в галузі досліджень та інновацій, доповнене спеціалізованими супутніми заходами. Зрештою, такі ініціативи сприятимуть міжнародній співпраці, підтримуватимуть комерціалізацію нових знань та посилюватимуть стійкість і конкурентоспроможність європейської інноваційної екосистеми.

Ініціатива, в межах загальних цілей програми «Горизонт Європа», спрямована на генерування нових знань, сприяння доступу МСП до інноваційних рішень (особливо тих, що спрямовані на вирішення глобальних проблем) та їх впровадження, а також стимулювання технологічного розвитку, демонстрації та передачі знань і технологій. Метою є покращення загального впровадження та застосування інновацій у всіх секторах [11].

Відповідно до Глобального підходу до досліджень та інновацій, ініціатива також надає пріоритет інтернаціоналізації європейських МСП шляхом сприяння взаємовигідним інноваційним партнерствам, створення мереж інкубаторів та акселераторів з країнами-партнерами, які прагнуть взаємної відкритості у підприємництві та інвестиціях, а також забезпечення двосторонньої мобільності новаторів. Ці зусилля використовуватимуть існуючі інструменти та отриманий досвід, одночасно створюючи синергію з іншими допоміжними рамками та механізмами [12].

Пропозиція щодо Європейського партнерства для інноваційних МСП у рамках цього напрямку повинна сформулювати чітку та ефективну стратегію для досягнення кількох ключових результатів. До них належать: сприяння зростанню європейських інноваційних МСП, забезпечення їхнього успішного виходу на європейські та міжнародні ринки, а також підтримка їхньої інтеграції у глобальні ланцюги створення вартості. Зрештою, пропозиція має підвищити здатність МСП масштабуватися на глобальному рівні, що призведе до збільшення зайнятості, обороту та залучення інвестицій для підтримки зростання, зумовленого інноваціями (табл. 1).

Як видно із даних табл. 1, запропоноване розширення ініціативи має на меті подальше підвищення потенціалу досліджень та інновацій (R&I) та продуктивності інноваційних МСП, скорочення часу виведення їхніх інновацій на ринок та підтримку їхньої інтеграції в глобальні ланцюги створення вартості та як нові, так і існуючі ринки. Цього буде досягнуто шляхом продовження фінансування транскордонних, ринково-орієнтованих спільних проєктів досліджень та інновацій та додаткових заходів, що підтримують розробку інноваційних продуктів, процесів та послуг.

Ініціатива наголошує на міжнародній співпраці – як у Європі, так і в усьому світі – та зосереджується на комерціалізації новостворених знань як на державних, так і на приватних ринках. Така ініціатива підвищить стійкість європейської інноваційної екосистеми. Її головною метою є впровадження спільно фінансованого Європейського партнерства для інноваційних МСП, спрямованого на стимулювання економічного зростання та створення робочих місць шляхом підвищення конкурентоспроможності інноваційних МСП, а також на досягнення позитивних економічних, соціальних та екологічних результатів у Європі та в усьому світі.

Таблиця 1

HORIZON-EIE-2025-01-INNOVSMES-01: Європейське партнерство з питань інноваційних малих і середніх підприємств

Виклик: Взаємопов'язані інноваційні екосистеми (2025.2)	
Очікуваний внесок ЄС на кожен проєкт	Європейська Комісія оцінює, що внесок ЄС у розмірі приблизно 108,00 млн євро буде достатнім для досягнення очікуваних результатів. Тим не менш, це не обмежує заявників від подання пропозицій, які запитують різні суми фінансування, а також не перешкоджає відбору пропозицій з альтернативними бюджетами, за умови, що вони демонструють значний потенціал впливу та відповідність цілям програми
Орієнтовний бюджет	Загальний орієнтовний бюджет становить 108,00 млн євро, розподілений на три роки: 40,00 млн євро з бюджету на 2025 рік, 40,00 млн євро з бюджету на 2026 рік та 28,00 млн євро з бюджету на 2027 рік. Цей поетапний підхід до фінансування розроблений для підтримки багаторічної діяльності, що відповідає цілям Європейського партнерства для інноваційних малих і середніх підприємств
Тип дії	Дія спільного фінансування програми
Юридична та фінансова підготовка Грантових угод	Щодо додаткових заходів у рамках цієї дії: Бенефіціарам дозволено надавати фінансову підтримку третім сторонам (FSTP) виключно у формі грантів. Ця фінансова підтримка вважається основним механізмом для досягнення цілей дії, зокрема у сприянні інноваціям та підтримці інтернаціоналізації малих та середніх підприємств через спільні проєкти. Максимальна сума FSTP на одну третю сторону становить 25 000 000 євро, включаючи будь-які FSTP, вже отримані для діяльності поза межами цієї конкретної дії. Ця верхня межа обґрунтована центральною роллю, яку FSTP відіграє у впровадженні та успіху цієї ініціативи, спираючись на перевірену ефективність аналогічних механізмів у попередніх партнерствах. Принаймні 67 % підтримуваних проєктів повинні залучати щонайменше двох бенефіціарів з держав-членів ЄС або асоційованих країн, що забезпечує транскордонну співпрацю. Рівень фінансування встановлено на рівні 30 % від допустимих витрат. Витрати, понесені з дати початку дії, можуть бути оголошені допустимими, і це буде формалізовано у зміні до грантової угоди, яка знаменує офіційне набрання чинності фінансової підтримки.

Джерело: сформовано авторами на основі [8–13]

Для досягнення цієї мети ініціатива: підтримуватиме інноваційні МСП у розробці різноманітних форм інновацій, включаючи проривні інновації, та сприятиме впровадженню їхніх рішень на ринку; сприятиме інтернаціоналізації європейських інноваційних МСП шляхом розширення їхнього глобального охоплення та потенціалу співпраці; інтегруватиме національні програми для повного використання можливостей усіх зацікавлених сторін, таким чином максимізуючи синергію та розкриваючи їхній колективний потенціал.

Для підтримки зростання та успішної інтеграції європейських інноваційних МСП на міжнародні ринки та глобальні ланцюги створення вартості шляхом розробки передових методологій та технологій, очікується, що Партнерство активно співпрацюватиме з іншими відповідними європейськими партнерствами, місіями та Європейською радою з інновацій. Ця співпраця має забезпечити стратегічну узгодженість та взаємодоповнюваність ініціатив. Також можуть бути реалізовані додаткові ініціативи, не охоплені конкретними конкурсами пропозицій. Відповідно до Нового європейського порядку денного інновацій, який підкреслює важливість сприяння закупівлям інновацій, поточна Європейська допомога для закупівель інновацій визнана ключовим механізмом для прискорення її впровадження [12].

У висновках Європейської Ради наголошується на необхідності підвищення спеціалізованих знань та компетенцій державних закупівельників, політиків, підприємств та інших ключових учасників, залучених до інноваційних закупівель. Зміцнення механізмів підтримки інноваційних закупівель на європейському рівні розглядається як інструмент досягнення цих цілей. Крім того, Рада закликає політиків посилити політичну прихильність у цій галузі та активно сприяти збільшенню інвестицій державних закупівельників в інноваційні практики закупівель [13].

Враховуючи поточний статус України як країни-кандидата на вступ до ЄС та необхідність післявоєнного економічного відновлення, ці зусилля потребують подальшої активізації. Затверджена Стратегія розвитку сільського господарства та сільських територій України до 2030 року спрямована на підготовку сільськогосподарського сектору до членства в ЄС. Вона зосереджена на побудові конкурентоспроможного, сталого та стійкого агропродовольчого сектору, який сприяє довгостроковій продовольчій безпеці, посилює захист довкілля та підтримує соціально-економічний розвиток сільських територій [14].

Модернізація аграрного сектору України зосереджена на підвищенні переробних потужностей, сприянні впровадженню інновацій, просуванню цифровізації та сприянні ефективній передачі знань. Ця

трансформація включає такі ключові цілі: підтримка розвитку переробних підприємств; створення ефективної системи поширення сільськогосподарських знань та інновацій (покращення доступу до результатів досліджень, інновацій та платформ обміну знаннями, а також заохочення їх практичного застосування через цілеспрямоване навчання та освіту; зміцнення інноваційного та наукового потенціалу Національної академії аграрних наук України; інтеграція дослідницьких, освітніх та консультаційних послуг в єдину інноваційну систему, яка підтримує прийняття рішень на основі доказів в агропродовольчому секторі); надання підтримки розвитку сільського бізнесу та підвищення доступності та ефективності сільськогосподарських дорадчих послуг.

Стратегія передбачає досягнення конкретних показників ефективності, які використані для оцінки ефективності та результатів заходів державної політики, спрямованих на розвиток сільського господарства та сільських територій в Україні.

Внаслідок модернізації інфраструктури, зокрема цифрової, сільські території дедалі більше набуватимуть характеристик комфортного середовища як для проживання, так і для ведення бізнесу. На умовах рівності та відсутності дискримінації сплатимуть моливостям жінки успішно реалізують бізнес-проекти та активно сприяють розвитку громад, а також зростає частка молодих людей, що здійснюють свою професійну діяльність у сільських районах.

Підтримка створення та ефективного поширення знань і технологій здійснюється за рахунок активної участі та використання потенціалу програми Horizon Europe, яка є ключовою ініціативою ЄС для фінансування досліджень та інновацій, зокрема в рамках Європейського сільськогосподарського інноваційного партнерства (EIP-AGRI). Програма сприяє розширенню співпраці та посиленню впливу досліджень і інновацій на формування, підтримку та впровадження політики ЄС, одночасно вирішуючи глобальні виклики. Крім того, вона забезпечує створення робочих місць, стимулює економічне зростання, підвищує конкурентоспроможність та оптимізує інвестиційний вплив у розвиненому європейському дослідницькому просторі.

Механізм підтримки інновацій та обміну знаннями в рамках EIP-AGRI сприяють оптимізації комунікації та посиленню співпраці між усіма суб'єктами, зацікавленими в обміні знаннями та інноваціями у сфері сільського господарства та розвитку сільських територій, зокрема між виробниками, дослідниками, консультантами, цільовими групами споживачів та іншими підприємствами і організаціями. Діяльність даного механізму інтегрована у всі напрями спільної аграрної політики ЄС і спрямована на комплексну модернізацію сільського господарства та сільських регіонів через стимулювання обміну знаннями, впровадження інновацій і цифрової трансформації.

Аналіз показав, що мале підприємництво та сімейний фермерський бізнес виступають основним гарантом зайнятості населення. Зокрема, у період 2017–2022 рр. 84,6 % чистого прибутку пояснюється змінами в обсягах реалізації сільськогосподарської продукції. Доведено, що в умовах воєнного часу доцільно впроваджувати організаційно-економічні заходи із метою стимулювання підприємницької активності. Одночасно обґрунтовано необхідність розробки комплексних індикаторів для оцінки рівня розвитку підприємницьких структур у аграрному секторі та аналізу їх впливу на трансформацію сільських територій. Крім цього, проведено детальну характеристику показників, що визначають рівень розвитку та ефективність функціонування аграрних підприємств, що є важливим для формулювання подальших стратегій у сфері сільського господарства [15].

Крім того, дослідження підкреслює вирішальне значення кооперативів у мобілізації соціального капіталу та стимулюванні довготривалого розвитку сільських територій в контексті післявоєнної реконструкції економіки України [16; 17].

Встановлено два основних концептуальних підходи до формування інноваційних екосистем. Перший підхід базується на створенні платформи, навколо якої агрегується діяльність усіх зацікавлених сторін, другий передбачає організацію екосистеми навколо фокусної (основної) фірми [18].

На підставі узагальнення результатів дослідження визначено **групи** суб'єктів екосистеми аграрного підприємництва, які представлені у табл. 2.

Таблиця 2

Групування та визначення функціональних ролей суб'єктів екосистеми аграрного підприємництва

Групи суб'єктів	Функції
1	2
Підприємництво	Суб'єкти аграрного підприємництва, які формують та впроваджують стратегічні підходи управління, забезпечують створення резервів для мінімізації ризиків.
Державні та місцеві органи влади	Формують нормативно-правову основу економічної стабільності аграрного підприємництва та підтримки через гранти, субсидії та пільгові програми.

продовження табл. 2

1	2
Міжнародні організації та державні органи країн-донорів (зокрема Євросоюз)	Забезпечують фінансове сприяння та інвестиції, необхідні для відновлення підприємництва та економіки в цілому, організації освітніх програм та тренінгів фахівців агросектору.
Навчальні заклади та науково-дослідні інститути	Здійснюють підготовку фахівців у галузі управління та аграрного підприємництва, проводячи дослідження для розробки інноваційних рішень у цій сфері.
Підприємства інфраструктури	Забезпечують енергетичними та іншими ресурсами в умовах перебоїв та нестабільності поставок.
Громадські та інші організації	Сприяють підтриманню соціальної стабільності та захисту персоналу, виконуючи посередницьку роль між бізнесом, державними структурами та міжнародними партнерами.
Інвестори	Надають фінансову підтримку для розвитку аграрного підприємництва, сприяють реалізації спільних проектів та виробництва інноваційних продуктів.
Бізнес-партнери	Здійснюють матеріально-технічне постачання, зберігання, транспортування, торгівлю сировиною та переробленою продукцією.
Персонал аграрного підприємництва	Виконує ключову роль у забезпеченні виробничої діяльності, водночас потребуючи відповідного соціального захисту, мотивації та умов для безпечної праці.
Соціальна, інформаційна та інфраструктурна база	Забезпечує надання науково-сервісних, інформаційних та соціальних послуг, необхідних для розвитку агробізнесу.
Структури з надання дорадчих та супутніх послуг	Консолідують консультаційних фахівців з державних та приватних установ для підвищення якості та ефективності.
Торгово-промислові палати	Функціонують як мережеві структури для представництва, захисту та лобювання інтересів учасників, сприяють створенню сприятливого середовища для підприємницької діяльності, а також розвитку науково-технічних і торговельних зв'язків між українськими та зарубіжними партнерами.
Маркетплейси	Виконують роль інформаційно-сервісних платформ орієнтованих на встановлення контактів з імпортерами та просування українських товарів на міжнародних ринках.

Джерело: побудовано авторами на основі [5–7; 14–20]

Як бачимо за даними табл. 2, агропідприємці створюють інтегровані екосистеми шляхом взаємодії, що включає обмін активами, інформацією та ресурсами. У цьому процесі агропідприємництво трансформується в більш динамічні структури, орієнтовані на задоволення актуальних потреб ринку. Ця синергія дозволяє генерувати додаткову вартість, яка перевищує можливості досягнення кожного окремого учасника у разі ізольованої діяльності. Запропоновано створення екосистеми підприємництва в аграрній сфері, яка виступатиме як інтеграційна платформа діяльності усіх зацікавлених сторін при розмиванні традиційних міжсекторальних меж.

Висновки з проведеного дослідження. Пропозиція щодо Європейського партнерства для інноваційних МСП у рамках цього напрямку формулюватиме чітку та ефективну стратегію досягнення кількох ключових результатів: зростання європейських інноваційних МСП, забезпечення успішного виходу на європейські та міжнародні ринки, інтеграції у глобальні ланцюги створення доданої вартості.

Встановлено, що окремі складові та стратегії функціонування діючої система агропідприємництва є застарілими і не відповідають вимогам сучасності та умовам євроінтеграції. Визначено, що досягнення синергійного ефекту розвитку екосистеми агропідприємництва в Україні можливе лише за умови комплексної модернізації у воєнний період та в контексті євроінтеграції.

Доведено, що формування екосистеми аграрного підприємництва є багатовимірним та складним процесом, що вимагає застосування міждисциплінарного підходу та інтегрованої співпраці між усіма учасниками економічного ланцюга створення вартості. Системний аналіз цих процесів дозволяє глибше зрозуміти сучасні тенденції, відкриває можливості для ефективного використання потенціалу економіки для стимулювання трансформації аграрного підприємництва та забезпечення сталого розвитку суспільства.

Література

1. Про схвалення Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року : Розпорядження КМУ від 10 липня 2019 р. № 526-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/526-2019-%D1%80#Text> (дата звернення: 20.01.2025).

2. The Commission to the European Parliament, The Council, The European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions COM/2022/332 final of 05 July 2022: A New European Innovation Agenda. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52022DC0332> (дата звернення: 20.01.2025).
3. Sussan F., Acs Z. J. The digital entrepreneurial ecosystem. *Small Business Economics*. 2017. Vol. 49(1). P. 55-73.
4. Farhadi N. «Cross-Industry Ecosystems: Grundlagen, Archetypen, Modelle und strategische Ansätze» Springer Fachmedien Wiesbaden GmbH. 2019. URL: <https://www.springerprofessional.de/cross-industry-ecosystems/17251654> (дата звернення: 20.01.2025).
5. Марценюк Л. В. Комплексний підхід до створення бізнес-екосистеми економічної безпеки підприємств України в умовах воєнної економіки та післявоєнного відновлення. *Агросвіт*. 2025. № 4. С. 56-63.
6. Марценюк Л., Шніпов В. Напрями сталого розвитку залізничного транспорту України. *Науковий вісник Дніпровського державного університету внутрішніх справ*. 2024. № 2(129). С. 153-163.
7. Волощук К. Б., Волощук В. Р. Інноваційні зміни розвитку підприємництва на міжнародному рівні та експортного контролю за товарами (технологіями) подвійного використання. *Економіка та суспільство*. 2024. Випуск № 64. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/4367/4297> (дата звернення: 20.01.2025).
8. Майбутнє європейської конкурентоспроможності – Стратегія конкурентоспроможності для Європи. URL: <https://www.prostir.ua/?news=majbutnje-konkurentospromozhnosti-evropy-ta-joho-uroky-dlya-jevrointehratsiji-ukrajiny> (дата звернення: 20.01.2025).
9. A new plan for Europe's sustainable prosperity and competitiveness 2024-2029. URL: https://commission.europa.eu/priorities-2024-2029/competitiveness_uk (дата звернення: 20.01.2025).
10. Стратегічний план програми «Горизонт Європа» на 2025-2027 рр. URL: <https://horizon-europe.org.ua/uk/about-he/strategic-plan-2025-2027/> (дата звернення: 20.01.2025).
11. Regulation (EU) 2021/695 of the European Parliament and of the Council of 28 April 2021 establishing Horizon Europe – the Framework Programme for Research and Innovation, laying down its rules for participation and dissemination, and repealing Regulations (EU) No 1290/2013. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv%3AOJ.L_.2021.170.01.0001.01.ENG&toc=OJ%3AL%3A2021%3A170%3AFULL (дата звернення: 20.01.2025).
12. Партнерства Horizon Europe. URL: <https://horizon-europe.org.ua/uk/partnerships/> (дата звернення: 20.01.2025).
13. Висновки Ради щодо посилення валоризації знань як інструменту для стійкої та конкурентоспроможної промисловості та стратегічної автономії у відкритій економіці Європи 23 травня 2024 року. URL: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-10182-2024-INIT/en/pdf> (дата звернення: 20.01.2025).
14. Про схвалення Стратегії розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2025-2027 роках : Розпорядження КМУ від 15 листопада 2024 р. № 1163-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1163-2024-%D1%80#Text> (дата звернення: 20.01.2025).
15. Shpykuliak O., Malik M., Kravchenko S., Zaburanna L. Organisational and economic support for the development of business enterprises in agriculture under martial law. *Ekonomika APK*. 2024. No. 31(2), P. 60-70. DOI: 10.32317/2221-1055.202402060
16. Malik M., Kravchenko S., Shpykuliak O., Lupenko A., Sakovska, O. (2024). Status and development prospects of agricultural cooperatives in the context of European integration processes. *Ekonomika APK*. No. 31(6). P. 69-79. DOI: 10.32317/ekon.apk/6.2024.69
17. Voloshchuk K., Voloshchuk Yu., Voloshchuk V. Current state and prospects of business process management in innovative development of Ukraine. Anti-crisis management: global trends and national peculiarities: Scientific monograph. Riga, Latvia: Baltija Publishing, 2022. pp. 90-109. URL: <http://www.baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/view/311/8583/17948-1> (дата звернення: 20.01.2025).
18. Волощук К. Б., Волощук В. Р. Концептуальні засади інноваційної екосистеми підприємницької діяльності та здійснення державного контролю за міжнародними передачами товарів (технологій) подвійного використання. *Підприємництво і торгівля*. 2023. Вип. 39. С. 46-57. URL: <http://journals-lute.lviv.ua/index.php/pidpr-torgi/article/view/1479/1390> (дата звернення: 20.01.2025).
19. Оліх Л. А., Іваницька Л. О. Формування інноваційної екосистеми вітчизняної сфери рітейлу. *Економіка та суспільство*. 2021. Випуск № 25. URL: https://www.researchgate.net/publication/351673779_formuvanna_innovacijnoi_ekosistemi_vitcziznanoj_sferi_ritejlu (дата звернення: 20.01.2025).
20. Кириленко С. В. Формування інноваційної екосистеми підприємництва в умовах цифрової

економіки. *Вісник східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. 2024. № 4(284). С. 36-42. DOI: 10.33216/1998-7927-2024-284-4-36-42.

References

1. Cabinet of Ministers of Ukraine (2019), Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine “On approval of the Strategy for the Development of the Sphere of Innovation Activity for the Period Until 2030: № 526-r”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/526-2019-p#Text> (access date January 20, 2025).
2. European Commission (2022), “A new European innovation agenda (COM/2022/332 final)”, available at: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52022DC0332> (access date January 20, 2025).
3. Sussan, F. and Acs, Z.J. (2017), “The digital entrepreneurial ecosystem”, *Small Business Economics*, Vol. 49(1), pp. 55-73.
4. Farhadi, N. (2019), Cross-industry ecosystems: Grundlagen, Archetypen, Modelle und strategische Ansätze. Springer Fachmedien Wiesbaden GmbH, available at: <https://www.springerprofessional.de/cross-industry-ecosystems/17251654> (access date January 20, 2025).
5. Martzeniuk, L.V. (2025), “A comprehensive approach to creating a business ecosystem of economic security for Ukrainian enterprises in the conditions of a war economy and post-war recovery”, *Ahrosvit*, no. 4, pp. 56-63.
6. Martzeniuk, L. and Shnipov, V. (2024), “Directions of sustainable development of railway transport of Ukraine”, *Naukovyi visnyk Dniprovskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav*, no. 2(129), pp. 153-163.
7. Voloshchuk, K.B. and Voloshchuk, V.R. (2024), „Innovative changes of the development of entrepreneurship at the international level and export control of dual-use goods (technologies)“, *Ekonomika ta suspilstvo*, issue 64, available at: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/4367/4297> (access date January 20, 2025).
8. Prostir (n.d.). Maibutnie yevropeiskoi konkurentospromozhnosti – Stratehiia dlia Yevropy, available at: <https://www.prostir.ua/?news=majbutnje-konkurentospromozhnosti-evropy-ta-joho-uroky-dlya-jevrointehratsiji-ukrajiny> (access date January 20, 2025).
9. A new plan for Europe's sustainable prosperity and competitiveness 2024-2029, available at: https://commission.europa.eu/priorities-2024-2029/competitiveness_uk (access date January 20, 2025).
10. Horizon Europe (n.d.). *Stratehichniy plan 2025–2027 rr.* [Horizon Europe Strategic Plan 2025-2027], available at: <https://horizon-europe.org.ua/uk/about-he/strategic-plan-2025-2027/> (access date January 20, 2025).
11. European Parliament & Council (2021), Regulation (EU) 2021/695 establishing Horizon Europe – the Framework Programme for Research and Innovation, available at: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv%3AOJ.L_.2021.170.01.0001.01.ENG (access date January 20, 2025).
12. Horizon Europe (n.d.). *Partnerstva Horizon Europe* [Partnerships Horizon Europe], available at: <https://horizon-europe.org.ua/uk/partnerships/> (access date January 20, 2025).
13. Council of the European Union (2024), “Conclusions on strengthening knowledge valorization”, available at: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-10182-2024-INIT/en/pdf> (access date January 20, 2025).
14. Cabinet of Ministers of Ukraine (2024), Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine “On approval of the Strategy for the Development of Agriculture and Rural Areas in Ukraine for the period until 2030 and approval of the operational plan of measures for its implementation in 2025-2027”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1163-2024-p#Text> (access date January 20, 2025).
15. Shpykuliak, O., Malik, M., Kravchenko, S. and Ziburanna, L. (2024), “Organisational and economic support for the development of business enterprises in agriculture under martial law”, *Ekonomika APK*, Vol. 31, No. 2, pp. 60-70, DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202402060>
16. Malik, M., Kravchenko, S., Shpykuliak, O., Lupenko, A., and Sakovska, O. (2024), “Status and development prospects of agricultural cooperatives in the context of European integration processes”, *Ekonomika APK*, Vol. 31, No. 6, pp. 69-79, DOI: <https://doi.org/10.32317/ekon.apk/6.2024.69>
17. Voloshchuk, K., Voloshchuk, Yu. and Voloshchuk, V. (2022), Current state and prospects of business process management in innovative development of Ukraine. *In Anti-crisis management: Global trends and national peculiarities*, pp. 90–109. Riga, Latvia: Baltija Publishing, available at: <http://www.baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/view/311/8583/17948-1> (access date January 20, 2025).
18. Voloshchuk, K.B. and Voloshchuk, V.R. (2023), “Conceptual principles of an innovative ecosystem of entrepreneurial activity and state control over international transfers of dual-use goods (technologies)”, *Pidpriemnytstvo i torhivlia*, Vol. 39, pp. 46-57, available at: <http://journals-lute.lviv.ua/index.php/pidpr-torgi/article/view/1479/1390> (access date January 20, 2025).

19.Olikh, L.A. and Ivanytska, L.O. (2021), "Formation of an innovative ecosystem of the domestic retail sector", *Ekonomika ta suspilstvo*, Vol. 25, available at: https://www.researchgate.net/publication/351673779_formuvanna_innovacijnoi_ekosistemi_vitciznanoj_sferi_ritejlu (access date January 20, 2025).

20.Kyrylenko, S.V. (2024), "Formation of an innovative entrepreneurship ecosystem in the digital economy", *Visnyk Skhidnoukrainskoho natsionalnogo universytetu imeni Volodymyra Dahlia*, no. 4, pp. 36-42. available at: <https://journals.snu.edu.ua/index.php/VisnikSNU/article/view/934/892> <https://doi.org/10.33216/1998-7927-2024-284-4-36-42> (access date January 20, 2025).

Волощук К.Б., Волощук В.Р.

РОЗВИТОК ЕКОСИСТЕМИ АГРАРНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УМОВАХ ВІЙНИ ТА В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Мета. Поглиблення наукових підходів до побудови екосистеми аграрного підприємництва, спрямованої на посилення потенціалу та забезпечення стійкості в умовах воєнної економіки та ефективного відновлення в контексті євроінтеграції.

Методика дослідження. В процесі збору, систематизації і обробки інформації використано методи індукції та дедукції; при поєднанні складових діяльності підприємництва в умовах воєнного періоду та в контексті євроінтеграції – аналізу і синтезу; при пізнанні та поглибленні змісту і сутності аграрного підприємництва екосистем і їх розвитку в умовах євроінтеграції – діалектичний метод; при вивченні наукового досвіду інноваційних екосистем ЄС і України – монографічний метод; при формуванні теоретичних висновків та пропозицій по темі дослідження – абстрактно-логічний метод.

Результати дослідження. Обґрунтовано потребу використання ініціатив Європейських інноваційних екосистем для розширення мереж, забезпечення належною інфраструктурою, необхідними ресурсами, вбудовування досліджень та інновацій в основу української економіки, розвиток і масштабування бізнесу, просування інновації, співпрацю новаторів та успішне інтегрування в глобальні ланцюги створення доданої вартості та доступу до нових ринків.

Встановлено інклюзивність оновленої ролі досліджень та інновацій в розвитку екосистеми аграрного підприємництва через активну участь усіх зацікавлених сторін та громадян, які долучаються до даного процесу в умовах війни та післявоєнного економічного відновлення, підвищуючи ефективність та рівність в процесі європейської інтеграції України.

Визначено групи суб'єктів екосистеми аграрного підприємництва, в якій кожен учасник займає певну нішу та розвиває свої компетенції відповідно до встановлених стратегічних напрямів, спрямованих на посилення потенціалу, забезпечення стійкості, створення колективної цінності в усій мережі як інтеграційної платформи для організації діяльності усіх зацікавлених сторін при розмиванні традиційних міжсекторальних меж.

Доведено, що стимулювання підприємницької активності сприятиме розвитку екосистеми аграрного бізнесу через механізми підтримки інновацій та обміну знаннями, оптимізації комунікацій та посиленню співпраці між усіма суб'єктами, зацікавленими в обміні знаннями та інноваціями у сферах науки, бізнесу, сільського господарства та розвитку сільських територій.

Наукова новизна результатів дослідження. Набуло подальшого розвитку поглиблення наукових підходів щодо створення інтегрованої екосистеми аграрного підприємництва шляхом взаємодії, що включає обмін активами, інформацією, ресурсами, та трансформації, яка перевищує можливості досягнення кожного окремого учасника у разі ізольованої діяльності, в більш динамічній структури, сприяє синергії генерування доданої вартості, орієнтованої на задоволення актуальних потреб ринку.

Практична значущість результатів дослідження. Результати проведеного дослідження можуть виступати науковим підґрунтям доцільності ініціатив міжнародної співпраці щодо комерціалізації новостворених знань на державних, приватних ринках задля підвищення стійкості європейських та українських екосистем аграрного підприємництва, а також пошуку можливостей спільного фінансування інноваційного розвитку великих, малих, середніх, мікропідприємств і підприємництва з метою створення нових робочих місць, підвищення конкурентоспроможності, успішного виходу на європейські та міжнародні ринки, стимулювання збереження навколишнього середовища, досягнення економічних і соціальних цілей сталого розвитку.

Ключові слова: екосистема, інновації, аграрне підприємництво, мережі, ініціативи, пропозиції, партнерство, платформи, розвиток.

Voloshchuk K.B., Voloshchuk V.R.

DEVELOPMENT OF THE AGRICULTURAL ENTREPRENEURSHIP ECOSYSTEM IN THE CONDITIONS OF WAR AND EUROPEAN INTEGRATION

Purpose. The aim of the study is to deepen scientific approaches to building an agrarian entrepreneurship ecosystem aimed at strengthening the potential and ensuring stability in the conditions of a war economy and effective recovery in the context of European integration.

Methodology of research. Induction and deduction methods were used in the process of collecting, systematizing and processing information; the analysis and synthesis methods were applied in combining the components of entrepreneurial activity in the conditions of the war period and in the context of European integration; the dialectical method was used in learning and deepening the content and essence of agrarian entrepreneurship ecosystems and their development in the conditions of European integration; the monographic methods – in studying the scientific experience of innovative ecosystems of the EU and Ukraine; the abstract and logical methods – in forming theoretical conclusions and proposals on the topic of the study.

Findings. The necessity of leveraging the initiatives of the European Innovation Ecosystems is substantiated in order to expand networks, provide appropriate infrastructure and essential resources, embed research and innovation into the foundations of the Ukrainian economy, support business development and scaling, promote innovation, foster collaboration with innovators, and successfully integrate into global value chains and access new markets.

The inclusiveness of the renewed role of research and innovation in the development of the agrarian entrepreneurship ecosystem was established through the active participation of all stakeholders and citizens who will join this process in the conditions of war and post-war economic recovery, increasing efficiency and equality in the process of European integration of Ukraine.

Groups of subjects of the agrarian entrepreneurship ecosystem were identified in which each participant occupies a certain niche and develops their competencies in accordance with established strategic directions aimed at strengthening potential, ensuring sustainability, creating collective value in the entire network as an integration platform for organizing the activities of all stakeholders while blurring traditional inter-sectoral boundaries.

It has been proven that stimulating entrepreneurial activity will contribute to the development of the agribusiness ecosystem through mechanisms to support innovation and knowledge exchange, optimize communications, and strengthen cooperation between all entities interested in the exchange of knowledge and innovation in the fields of science, business, agriculture and rural development.

Originality. The deepening of scientific approaches to creating an integrated ecosystem of agrarian entrepreneurship through interaction, which includes the exchange of assets, information, resources, and transformation, which exceeds the capabilities of each individual participant in the case of isolated activity, into more dynamic structures, has further developed, contributing to the synergy of generating added value, focused on meeting current market needs.

Practical value. The results of the conducted study can serve as a scientific basis for the feasibility of international cooperation initiatives to commercialize newly created knowledge in public and private markets in order to increase the sustainability of European and Ukrainian agrarian entrepreneurship ecosystems, as well as to find opportunities for joint financing of innovative development of large, small, medium, micro enterprises and entrepreneurship in order to create new jobs, increase competitiveness, successfully enter European and international markets, stimulate environmental conservation and achieve economic and social goals of sustainable development.

Key words: ecosystem, innovation, agricultural entrepreneurship, networks, initiatives, proposals, partnership, platforms, development.